

Азарка, В.У. Складаныя формы звязнай мовы як аб'ект даследавання / В.У.Азарка // Пятая навуковыя чытанні, прысвечаныя Сцяпану Некрашэвічу: матэр. навук. канф. – Гомель: ГДУ імя Ф.Скарыны, 2001. — С.6-8.

В.У.Азарка (Мінск)

СКЛАДАНЫЯ ФОРМЫ ЗВЯЗНАЙ МОВЫ ЯК АБ'ЕКТ ДАСЛЕДАВАННЯ

Сучасны этап развіцця лінгвістыкі характарызуецца пільнай увагай да праблем арганізацыі тэксту і яго кампанентаў. Гэта праблема знаходзіцца ў цэнтры ўвагі даследчыкаў як стылістычнага сінтаксісу, так і лінгвістыкі тэксту. Прадметам вывучэння становіліся розныя аспекты: дэлімітацыя тэксту (І. Р. Гальперын, Н. Д. Зарубіна, С. Г. Ільенка), структура складаных сінтаксічных адзінак (М. С. Паспелаў, І. А. Фігуроўскі, Г. Я. Салганік, Т. І. Сільман, Л. М. Лосева, В. П. Лунёва), іх стылістычныя функцыі (М. А. Дымарскі, Ж. Г. Амірава, Г. П. Андрыеўскі), актуальнае члененне на звышфразавым узроўні (Н. І. Сяркова, В. І. Маскальская), семантыка звышфразавых адзінстваў (Э. М. Кузняцова, В. Я. Бялінская) і іншыя.

Нягледзячы на актыўнае вывучэнне складаных формаў звязнай мовы амаль на працягу стагоддзя, нявырашаным застаецца пытанне статусу звышфразавай адзінкі: “Сверхфразовое единство (сложное синтаксическое целое, микротекст, период) — отрезок речи в форме последовательности двух и более самостоятельных предложений, объединенных в смысловые блоки. Оно может совпадать с абзацем, быть больше и меньше абзаца. ...Одни лингвисты рассматривают его как речевую единицу, объединяющую несколько предложений (от предложения к тексту), другие — как фрагмент текста (сегментация речевого произведения на дискретные единицы иного уровня, чем предложение)” [1].

Розныя падыходы да гэтай праблемы існуюць і ў беларускім мовазнаўстве. Л. І. Бурак ішоў у сваіх даследаваннях “ад сказа да тэксту” і разглядаў звышфразовае адзінства як “полікамунікатыўную сінтаксічную адзінку, якая арганізавана з двух ці больш самастойных сказаў (простых або складаных), аб’яднаных адпаведнымі сродкамі сувязі і па сэнсе” [2]. Погляду на гэту адзінку як фрагмент тэксту прытрымліваецца Л. В. Жураўская, якая вызначае яе як сінтаксічную адзінку, якая складаецца з некалькіх сказаў і выконвае пэўныя кампазіцыйна-стылістычныя функцыі [3].

У залежнасці ад аб’ёму тэкст можа складацца з семантыка-сінтаксічных адзінак рознага ўзроўню — сказа, **звышфразовага адзінства** (спалучэння не менш як двух сказаў, адзін з якіх аўтасемантычны, а астатнія сінсемантычныя), **тэкставага сегмента** (аб’яднання звыш-фразавых адзінстваў і сказаў, заснаванага на агульнасці тэмы). Межы семантыка-сінтаксічных адзінак графічна не акрэслены, яны маркіруюцца разрывам граматычных і семантычных сувязей. Кожная адзінка выконвае ў тэксце сваю адметную ролю: сказ, як правіла, перадае адносна закончаную характарыстыку асобнага “адрэзка” рэчаіснасці, звышфразавыя адзінствы пашыраюць яе, а тэкставыя сегменты даюць шматгранную характарыстыку, што тлумачыцца складам звышфразавых адзінстваў, здольных паказаць розныя аспекты аб’екта ці з’явы. Тэкставая структура, абумоўленая аб’ектам адлюстравання, ускладняецца тым, што тэкст перадае суб’ектыўны малюнак аб’ектыўнага свету — малюнак, успрыняты творчай асобай.

Прама ці ўскосна форма адлюстравання рэчаіснасці абумоўлівае і сегментацыю тэксту на кампазіцыйна-стылістычныя адзінкі — **абзацы**. Падзел на абзацы абумоўлены жанрам твора, логікай развіцця сюжэта, кампазіцыяй, задачамі, якія ставіць перад сабой аўтар, яго ацэнкай магчымасцей успрыняцця тэксту чытачом, індывідуальна-аўтарскай манерай пісьма. Адзін і той жа тэкставы адрэзак можна сегментаваць па-рознаму, што надасць яму новыя сэнсавыя адценні, прывядзе да пераразмеркавання семантычных сувязей і акцэнтаў. Нярэдка члененне на абзацы не супадае са

структурна-семантычным падзелам тэксту: у абзац пісьменнік вылучае і асобны сказ, і звышфразовае адзінства, і тэкставы сегмент, а часам і іх часткі. У сувязі з гэтым пры аналізе тэкстаў даследчыкі, акрамя абзаца, вылучаюць **мікраабзац**, які раскрывае адну з падтэм у структуры вялікага абзаца, і **абзацавы комплекс** — адрэзак тэксту працягласцю ў некалькі абзацаў, прысвечаны адной тэме.

Такім чынам, даследаванне структурна-стылістычнай арганізацыі мастацкага твора патрабуе разгляду яго члянэння на семантыка-сінтаксічныя (звышфразавыя адзінствы і тэкставыя сегменты) і кампазіцыйна-стылістычныя (абзацы) тэкставыя адзінкі, а таксама вывучэння іх узаемадзеяння ў структуры тэксту.

Літаратура

1. Шевякова В. Е. Сверхфразовое единство // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева.— 2-е изд. — М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. — С. 435.
2. Бурак Л. В. Складанае сінтаксічнае цэлае // Беларуская мова: Энцыкл. / Беларус. Энцыклап.; Пад рэд. А. Я. Міхневіча; Б. І. Сачанка (гал. рэд.) і інш. — Мінск: БелЭН, 1994. — С. 498-499.
3. Журавская Л. В. Синтаксис белорусских народных сказок и рассказов (анализ текстов на уровне сверхфразового единства): Автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.02 / Мин. гос. пед. ин-т им. М. Горького.—Минск, 1979.— С. 6.